

5. Огляд приватних грошових переказів в Україну, що відображаються в статистиці платіжного балансу [Електронний ресурс] / Національний банк України – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/Balans/Ogl_grosh_perekaz.pdf
6. Проект угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>
7. Чугуєвська М. Проблемні аспекти правового регулювання працевлаштування громадян України за кордоном : навч. посіб. – К. : Віче, 2012. – № 24. – 30 с.

УДК 311:314.332

І.А. Гончар, канд. екон. наук, доцент, в.о. завідувача кафедри статистики та демографії
e-mail: i-gonchar@ukr.net

І.І. Мамчур, магістр з спеціальності «Прикладна статистика»
e-mail: inna.mamch@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕЖИМУ ПЛІДНОСТІ ЖІНОК УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

***Ключові слова:** вікова плідність жінок, дітородна активність, модель народжуваності, середній вік матері, черговість народжень*

На сучасному етапі в Україні спостерігається зміна режиму народжуваності, порядку планування сім'ї та створення шлюбно-сімейних відносин, що є індикатором приєднання країни до так званого “другого демографічного переходу”, концепція якого була розроблена Р. Лестегом та Д. Ван де Каа.

Узагальнюючою детермінантою народжуваності є дітородна активність жіночого населення, основними характеристиками якої є віковою інтенсивністю дітонародження, черговістю народжень, середній вік матері.

Протягом існування України як суверенної держави плідність жінок коливалася від 29,9 до 51,2 ‰, що за міжнародною оціночною шкалою визначається як від надзвичайно низького до низького рівня. До 2001 р показник знижувався щорічно в середньому на 5,3 ‰, а протягом 2001-2015 рр зростав із щорічним середнім приростом 2,5 ‰. При цьому, за допомогою розрахованої індексної моделі спеціального коефіцієнту народжуваності встановлено, що на його зміну у всі роки найбільше впливав інтенсивний фактор – вікова плідність жіночого населення, частка впливу якого набувала значень в межах від 71,0 до 99,5 ‰.

До того ж аналіз часткових коефіцієнтів плідності показує перетворення моделі дітородної активності українських жінок. Адже помітне значне зростання вікових коефіцієнтів плідності у старшого материнського контингенту, що призводить до перерозподілу молодого (20-24 років) та старшого репродуктивного віку (25-39 років) на користь останніх.

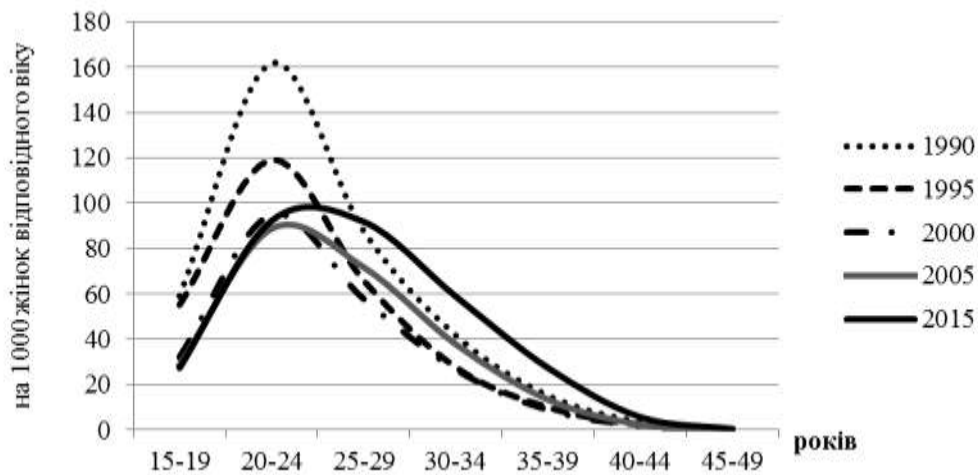

Рис. 1. Вікові коефіцієнти плідності жінок в Україні у 1990, 1995, 2000, 2005, 2015 рр., %
Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Трансформацію моделі вікової плідності жінок, що спостерігається на теперішній час в Україні, можна пояснити зміною матримоніальних та дітородних установок українських жінок. Бажання здобути вищу освіту та гідну професію, закріпитися на ринку праці вплинули на зміщення початку дітородної діяльності у старші вікові групи.

Але, слід зауважити, що в Україні зміни в режимі дітородної активності відбувається із запізнення порівняно з іншими країнами Європи, а в деяких країнах перехід вже завершився (рис. 2).

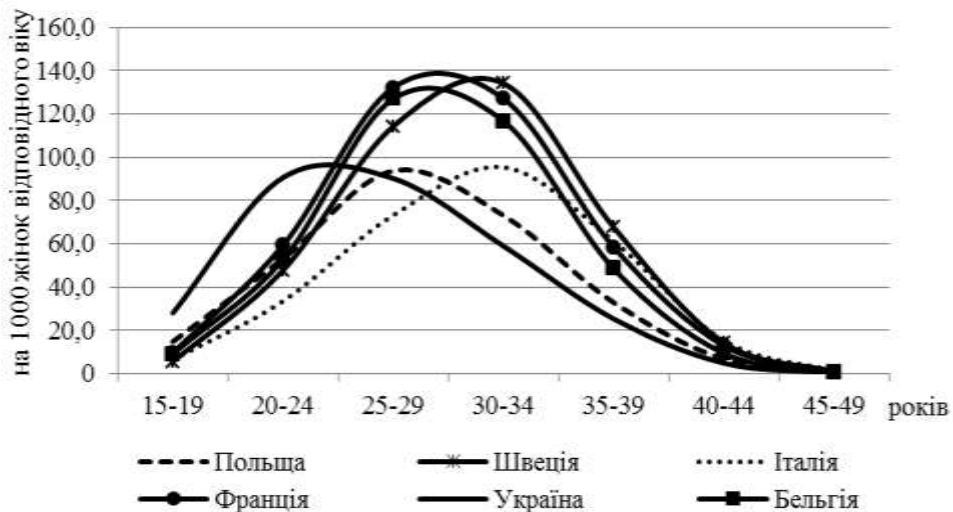

Рис. 2. Вікові коефіцієнти плідності жінок в окремих країнах Європи в середньому за 2010-2015 рр., %
Джерело: побудовано автором за даними ООН

Рис. 2 дає змогу наочно оцінити різницю між моделями вікової плідності країн, які перебувають на етапі змін, та тих, в яких нова модель вже сформована. Так, в Україні процес переходу тільки починається, про що свідчить правостороння асиметрія розподілу часткових коефіцієнтів плідності із зміщенням у молоді групи жінок. При тому, що у розвинених країнах, розподіл вікових коефіцієнтів набув нормальної форми.

У ході перетворення вікової моделі народжуваності змінюється “внесок” окремих вікових груп у сумарну народжуваність. В 2015 р досить “впливовою” групою ще залишаються жінки у віці 20-24 роки (30,4 %), але їх внесок до сумарного рівня народжуваності за останні 25 років скоротився на 13,5 п. п. Роль дітородної активності жінок наймолодшої фертильної групи також зменшилась, натомість частка коефіцієнтів народжуваності 25-29-річних жінок

у сумарному показнику, суттєво збільшилася (на 6,5 п.п.). Істотно змінився вплив жінок вікових груп 30-34 та 35-39 років, роль яких за останні 25 років зросла відповідно в 1,7 та 2,2 рази [2].

Такий перерозподіл молодого і старшого дітородного віку призводить до зміни середній віку матері при народженні дитини, що є узагальнюючим показником дітородної активності. Деякою мірою він залежить від тривалості соціалізації жінок та їхньою схильністю до укладання ранніх або пізніх шлюбів. В Україні спостерігаються тенденції до зростання середнього віку українських матерів. В 2000-2015 рр. відбувається помітне постаріння материнського контингенту, що пояснюється підвищенням дітородної активності жінок віком 25-39 років. Щорічно упродовж 2001-2015 р середній вік матері при народженні дитини усіх черговостей зростає в середньому на 0,91 %, а в цілому зріс на 14,5 % (3,5 років).

Проте середній вік при народженні дитини українських жінок вважається досить молодим порівняно з іншими країнами Європи (рис. 3). У більшості європейських країн середній вік матері близько 30 років, при цьому в Україні, як і в інших держах пострадянського простору, даний показник є значно нижчим і не досягає 28 років. З огляду на це, українські жінки мають значний віковий резерв для подовження дітородної активності.

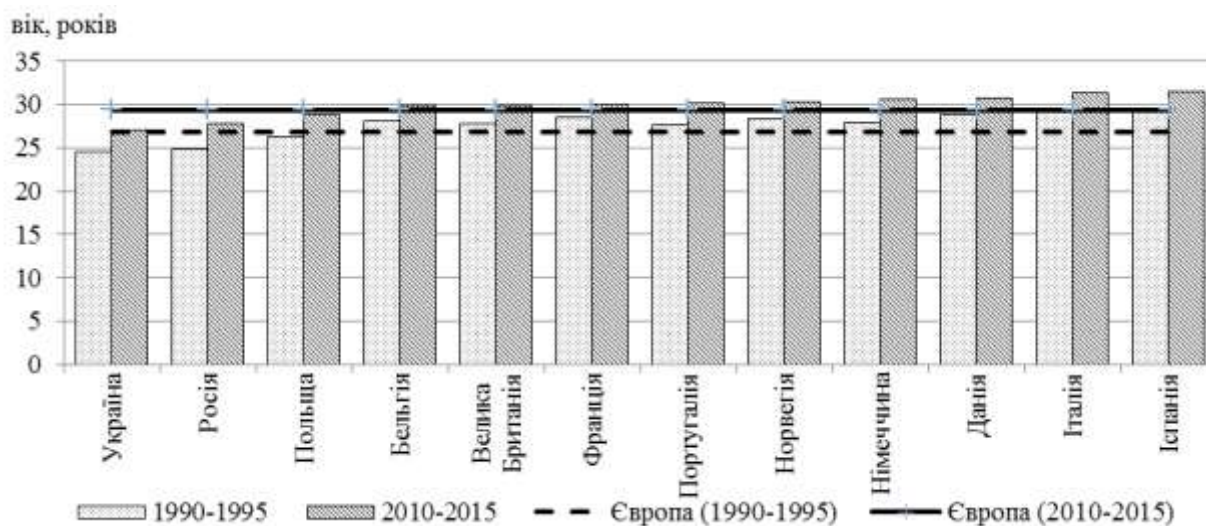

Рис. 3. Середній вік матері при народженні дитини в окремих країн Європи в середньому за 1990-1995 рр. та 2000-2015 рр., років

Джерело: побудовано автором за даними ООН

Слід зауважити, що збільшення середнього віку при народженні дитини різної черговості можна пояснити також процесом компенсації відкладених народжень, який пов'язаний з частковим покращенням матеріального становища людей та умов життя у 2000-2015 рр., що стимулює населення реалізувати природну потребу в народженні ще одної дитини.

Компенсацію відкладених народжень можна виявити при аналізі структури немовлят за черговістю народження (табл.), що є важливою структурною характеристикою народжуваності, за допомогою якої можна визначити специфіку моделі дітородної діяльності в країні.

За даними табл. можна помітити позитивними зміни, оскільки у загальному прирості числа народжень в Україні за останні 15 років зростає вага дітей другої і вище черговості народження. Темпи приросту кількості немовлят цих категорій є найвищими за досліджуваний період компенсаційного приросту народжуваності в Україні.

Слід зазначити, що на початку XXI ст. Україна мала найвищу частку первістків у складі новонароджених серед країн Європи. Якщо в Україні протягом 2000-2005 рр. даний показник коливався в межах 59-60 %, то в Бельгії, Нідерландах, Литві, Словаччині близько 46 %, в Данії, Швеції – 43 %, Фінляндії, Великобританії, Норвегії, Ісландії – 41 % В Болгарії частка

первістків наближалася до українського показника і становила 58,2 %. В 2015 р. Україна вже не відмічалася високою часткою перших дітей серед новонароджених.

Таблиця

Структура немовлят за черговістю народження в Україні в 2000, 2005, 2010, 2015 рр.

Черговість немовлят	Структура новонароджених, %				Структурні зрушення, п. п.		
	2000	2005	2010	2015	2000-2005	2005-2010	2010-2015
Перші	60,1	59,1	50,8	49,4	-1,0	-8,3	-1,4
Другі	29,3	30,8	35,3	35,1	1,5	4,5	-0,2
Треті	6,6	6,6	9,3	10,0	0,0	2,7	0,7
Четверті	2,1	1,9	2,6	2,9	-0,2	0,7	0,4
П'яті і вище	1,9	1,7	2,0	2,6	-0,3	0,3	0,6
В цілому	100,0	100,0	100,0	100,0	×	×	×

Джерело: розрахунки автора за даними Державної служби статистики України

Процес старіння українських матерів є своєрідним індикатором створення нового режиму плідності, який притаманний другому демографічному переходу. Таку тенденцію можна пояснити подовшенням соціалізації молодих жінок, встановлення за пріоритети здобуття вищої освіти та досягнення кар'єрних висот. На перший план для жінок виступає отримання гідної роботи та професійного статусу, що відповідає освітньому рівні. Це змушує жінок відкладання народження першої дитини на пізніший термін.

Як більшість демографічних процесів, постаріння материнства має свої переваги і недоліки. Із соціальної точки зору, позитивною стороною цього процесу можна назвати вищий рівень відповідальності за дитину стосовно догляду та турботу про здоров'я, більш виражені здатність і готовність таких матерів поступитися своїми інтересами заради інтересів дитини; більшу впевненість у собі переважно внаслідок досягнення певного соціального статусу, професійного досвіду, кар'єрного зростання; критичніше ставлення до якості послуг, які надаються дітям медичними установами, закладами освіти [4].

Серед негативних моментів зростання середнього віку матерів можна виділити проблеми незадовільного стану здоров'я як жінок, так чоловіків. З віком жінки поступово втрачають репродуктивну функцію, зростає ризик ускладнень при пологах та виникнення у новонародженого різного роду патологій. Водночас для збереження і відновлення здоров'я людини усе вагомішим стає її соціально-економічний статус, що значною мірою залежить від освітнього рівня, професійних надбань, досвіду.

Таким чином, в Україні відбувається перетворення моделі плідності. Сучасний режим народжуваності характеризується суттєвим зменшенням частки первістків за рахунок другої і третьої черговості, а також підвищення дитородної активності жінок старших вікових груп, що призводить до постаріння материнського контингенту. Покращення демографічної ситуації можливе при подальшому підвищенні рівня народжуваності за рахунок інтенсивних факторів, які наразі мають домінуючий вплив на його зростання. Результати, отримані в даному аналізі, разом з іншими дослідженнями відтворення населення, які враховують соціально-економічні аспекти підвищення природного приросту, можуть використовуватись як підґрунтя для владних органів у визначенні державного курсу в сфері демографічної політики.

Список використаних джерел

1. Гладун О.М. Методологічні положення зі статистичного аналізу природного руху населення [Текст] / О.М. Гладун, І.А. Гончар. – К, 2013. – 71 с.
2. Дані про дитородну активність жінок Європи [Електронний ресурс] // ООН: [сайт]. – Режим доступу: <http://esa.un.org/unpd/wpp/Download/Standard/Population/>
3. Дані про статево-віковий склад населення, природний рух населення в розрізі типу поселень, дитородну активність жінок [Електронний ресурс] // Всеукраїнський перепис населення: [сайт]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp

4. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. [монографія] [Курило І.О., Стешенко В.С., Шевчук П.Є.] Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 288 с.
5. Пальян З.О. Демографія [Текст]: [навч. посіб.] / З.О. Пальян – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 222 с.
6. Пальян З.О. Статистичний аналіз трансформації репродуктивної активності населення України [Текст] / З. Пальян // Вчені записки. – 2009. – №11. – С. 197-203.
7. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні [монографія] // Затверджено Вченою радою Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України (протокол № 4 від 18 червня 2008 р.) – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 256 с.